

KONTRASTIA NÄYTTÄMÖKUVAAN

Kontrasti valon dramaturgiassa

Tampereen ammattikorkeakoulu
Viestinnän koulutusohjelman tutkintotyö
Valoilmaisun suuntautumisvaihtoehto
joulukuu / 2009
Olli Hietajärvi

OPINNÄYTTEEN TIIVISTELMÄ

Olli Hietajärvi

Kontrastia näyttämökuvaan

Marraskuu 2009

27 sivua

Tampereen ammattikorkeakoulu

Viestinnän koulutusohjelma

Valoilmaisu 2005

Tutkintotyön muoto: Kirjallinen

Tutkintotyön ohjaaja: Eero Pölönen

Avainsanat: Kontrasti, valon dramaturgia, näyttämökuva, valo, varjo

Tämä opinnäytetyö käsittelee kontrastia näyttämökuvassa sekä kontrastia valon dramaturgian työkaluna. Kontrasti on ihmiselle ympäristön ja asioiden hahmottamisen edellytys. Kontrasti on vaihtuvuutta, erilaisuutta, vastakkaisuutta ja muutosta. Tutkintotyössä kontrastia tutkitaan visuaalisen maailman perusteiden mutta ennen kaikkea valon ja sen ominaisuuksien kautta.

THESIS SUMMARY

Olli Hietajärvi

Contrast and scene

November 2009

27 pages

TAMK University of Applied Sciences

Media Programme

Area of specialisation: Lighting design

Type of Final Project: Written

Thesis supervisor: Eero Pölönen

Keywords: contrast, scene, light, design,

Abstract:

This thesis is about contrast in scene and contrast itself as a tool in lighting design. Contrast is necessary detail in everyday world for us to perceive our environment. This thesis explores contrast and it's fundamental basics in visual world as well as contrast in the world of lighting design.

Sisällys

1 Johdanto.....	5
2 Valon dramaturgia.....	7
2.1 Kontrasti.....	8
3 Kontrastin motiiveja valon dramaturgiassa.....	9
3.1 Kontrastin keinoja.....	9
3.1.1 Vaaleuskontrasti.....	9
3.1.2 Värikontrasti.....	11
3.1.3 Suunnan kontrasti.....	14
3.1.4 Muodon ja laadun kontrasti.....	17
3.2 Kontrastin haasteita.....	18
4 Kontrasti ja tekniikka.....	19
5 Valon ja tilan suhde.....	21
5.1 Sommittelu.....	24
5.2 Näyttämökuvan sommittelu.....	25
6 Loppusanat.....	26
7 Lähteet.....	27

1 Johdanto

Tämä opinnäytetyö käsittelee kontrastia ja valon dramaturgiaa, näiden kahden kohtaamista, yhteistyötä ja symbioosia, sekä sitä miten kontrasti voi toimia työkaluna ja lähestymistapana valon dramaturgian luomisprosessissa. Valon dramaturgia on jo itsessään muutosta sisällään pitävä elementti. Kontrastilla pyritäänkin ennestään lisäämään muutosta ja keskinäistä erilaisuutta valosuunnittelussa, unohtamatta kuitenkaan alkuperäisteoksen tyyliä tai valollisen muutoksen perusteluja. Kontrastin käyttö näyttämökuvan luomisessa on tärkeää koska se luo eloa ja mielenkiintoa ja samalla jäsentää ja rytmittää näyttämökuvaa. Kontrastilla voidaan luoda helposti eri tunnelmia ja muiden ratkaisuiden lisäksi muokata katsojan tulkintaa teoksesta.

Ajatellaanpa vaikka yhtä näyttämökuvaa, jossa on kaksi henkilöä, ei muuta. Oletetaan että he seisovat vastakkaisilla puolilla näyttämöä ja luomme näyttämölle yhtenäisen tasaisen ja koko näyttämön kattavan valaistuksen. Tilanne vaikuttaa staattiselta ja tasaiselta, ennen kuin näyttämökuvassa tapahtuu jokin muutos. Muutos voi olla valollinen tai vaikkapa toisen henkilön poistuminen näyttämöltä. Jos kuitenkin haluamme luoda kontrastia yksittäisen muuttumattoman näyttämökuvan sisälle täytyy tehdä muita ratkaisuja. Voimme esimerkiksi sijoittaa näyttelijät näyttämöllä siten, että heidän sijaintinsa toistensa suhteen luo jännitettä näyttämökuvaan. Toinen heistä voisi sijoittua esimerkiksi näyttämön etureunaan kun taas toinen voisi olla näyttämön takaosassa. Valollisesti tilanteen voisi ratkaista esimerkiksi valaisemalla toisen henkilöistä kirkkaammin ja toisen himmeämmin tai käyttämällä vaikkapa eri värisävyä valaistuksessa. Entistä enemmän kontrastia saisimme luotua yhdistämällä henkilöiden sijoittelun sekä valollisen kontrastin. Näin voimme huomata että yksinkertaisilla ratkaisuilla ja lisäämällä kontrastia voimme helposti lisätä jännitettä näyttämökuvassa ja tehdä siitä katsojalle kiinnostavamman.

Kuva 1. Henrik Ibsenin *John Gabriel Borkman* –näytelmästä joka on hyvä esimerkki kontrastin käytöstä valosuunnittelussa.

2 Valon dramaturgia

”Valon dramaturgialla on sekä sisällöllinen että rakenteellinen aspekti. Toinen tukee toistansa, eikä kumpaakaan ilman voi olla. Valon dramaturgia on alisteinen kokonaistulkinnalle, ja sen tehtävä on tukea, mahdollistaa ja tuoda esiin kokonaisuuden dramaturgiaa.

Dramaturgia on myös rakenteen työväline, joka aristoteelisesti jäsentää valoilmaisuuden kokonaisuutta. Sisältötuottajana se rakentaa representaatioita tekstistä, valitusta näyttämötulkinnasta, toiminnasta, liikkeestä, musiikista... se synnyttää narratiiveja, jotka ovat enemmän kuin mitä näyttämöllä sanottiin tai tehtiin. Valo luo uusia merkityksiä ja muistuttaa menneistä.”

(Brauer, 2005)

Näin ollen valon dramaturgia kulkee käsi kädessä teoksen dramaturgian kanssa. Se miten hyvin ne nojaavat toisiinsa, on valosuunnittelijan käsissä. Valon dramaturgia voidaan oikeastaan mieltää valon tarinan muotoon, koska se yhtäläillä sisältää kaiken oleellisen tarinan etenemisestä – ainoastaan valon ja valaisun muodossa. Valosuunnittelija on siis eräänlainen valon ohjaaja. Valon dramaturgia muodostaa suuremman kokonaisuuden teoksen valaisusta ja sen sisällöstä. Kontrasti on myös osa valon dramaturgiaa ja se voidaan ajatella työkaluna tai keinona valon dramaturgian luomisessa.

”Siksi valaistuksen ydinkysymyksiä on dramaturgia, valon dramaturgia jonka jo Appia loi käsitteeksi yli sata vuotta sitten. Kyseessä ei ole tekstuaalinen dramaturgia, vaan tilan ja valon ja liikkeen ynnä muun tietous toisistaan. Valon muutokselle olisi hyvä löytää dramaturginen syy. Toinen yhtä tärkeä on kompositio, se kuvallinen anti mikä valolla on esitykseen. Nämä ovat suuria asioita, ja varsinkin komposition käsitteen kautta valosuunnittelulla riittää pohdittavaa loppuiäksi.”

(Uimonen, 2000)

2.1 Kontrasti

Kontrasti käsitteenä tarkoittaa yleisimmin jonkin vastakohtaan tai jyrkkää erilaisuutta, tai ilmiönä havaitun seikan voimistumista, kun sen rinnalla esiintyy vastakkainen seikka. Yleisesti voisimme siis puhua kontrastista kahden esillä olevan asian erilaisuutta käsitellessämme. Kontrasti viittaa myös rajapintoihin, muodon vaihteluihin ja esimerkiksi valon ja varjon keskinäiseen suhteeseen ja niiden väliseen muutokseen. Arkisin esimerkein voisimme puhua yöstä ja päivästä – yöllä on pimeää, päivällä on valoisaa ja näin ollen kahden vuorokaudenajan välistä erilaisuutta voidaan kutsua kontrastiksi. Kontrasti vaatii siis yhden asian, seikan tai ominaisuuden muutoksen tai kahden asian verrattavuuden. Kontrasti on siis tietyllä tavalla kahden asian välistä jännitettä, ja asioiden suhde toisiinsa. Voidaan myös pohtia tarvitseeko kontrasti havaitsijan läsnäolon mikäli kontrastin luo ominaisuuden muutos tai vastaavasti havaitsijan tietoisuuden aikaisemman ja uuden tilanteen olemassaolosta.

”Ihmisen näköaisti on rakentunut niin, että se reagoi vain eroihin ja muutoksiin näkökentässä. Erot voivat olla joko ajallisia tai tilallisia: peräkkäisiä tai rinnakkaisia. Mikäli näkökentässä ei tapahdu tilallista tai ajallista muutosta, näköaistimus katoaa muutamassa sekunnissa!”

(Arnkil, 2008)

”Muoto tilassa ilmenee syvennyksinä varjoisina alueina ja ulokkeissa valaistuina alueina. Valaistun ja varjoisan rinnakkaiselo luo kontrastin, joka korostaa sekä varjoa valon vieressä että päinvastoin. Esimerkiksi jalkakäytävässä oleva kuoppa varjostuu tietyllä tavalla josta kulkija tulkitsee kadun pinnan muutoksen ja osaa varoa epätasaisuutta. Pinnan ja tilan muodostumisen ero perustuu paljolti valon ja varjon vaihteluun. Tila avautuu valaistuksessa ja muotoutuu varjojen avulla, joiden avulla hahmotamme mm. etäisyyttä ja syvyyttä.

Valon ja varjon, tumman ja vaalean vaihtelu synnyttää muodon vaikutelman. Volyymien vaikutelman. Kolmiulotteisuuden, myös kaksiulotteisella pinnalla.”

(Hakola, 2002)

Maalaustaiteessa kontrastilla voidaan tarkoittaa värisävyjen suhdetta toisiinsa tai kahden väripinnan eroa. Tarkemmin määriteltessä eroavaisuuden kohdetta voidaan myös puhua valöörikontrastista, eli vaalean ja tumman rinnastuksesta – valaisussa tämä vastaisi intensiteetin kontrastia.

3 Kontrastin motiiveja valon dramaturgiassa

Kontrasti luo teokseen muutosta ja vaihtuvuutta ja sen kautta lisää mielenkiintoa. Koska valon dramaturgiassa jo itsessään puhutaan kaaresta ja kehityksestä on tässä hyvä myös ottaa huomioon kontrasti, ja se miten valon dramaturgian kaaren kehityksessä voidaan kontrastia hyödyntää. Luotaessa koko esityksen ajan kestäväää kaarta on mietittävä monia asioita, kuten esityksen pääkohtia, muutoskohtia ja niiden syitä. Kaaren luomisvaiheessa on ehkä hyvä miettiä mikä on pääkohtien ja –muutosten suhde toisiinsa ja mikä on niiden suhde edelliseen ja seuraavaan muutostai pääkohtaan.

On hyvä selvittää ensin itselleen mitä teoksen luoja on halunnut muutoksilla kertoa ja miksi muutokset ylipäättään tapahtuvat. Tämän jälkeen voidaan pohtia noiden muutoksien kerrontatapoja valollisen dramaturgian kautta. Kuten Markku Uimonen (2008) totesi: ”Valon muutokselle olisi hyvä löytää dramaturginen syy.” On myös hyvä muistaa, että valo yhtä lailla esimerkiksi äänen ja lavastuksen kanssa palvelevat teosta ja sen välittämistä kohdeyleisölle. On myös tärkeää että nämä tekijät palvelevat toisiaan ja ovat yhtä lailla tietoisia teoksen ja muiden tekijöiden muutoksista.

3.1 Kontrastin keinoja valon dramaturgiassa

Tässä kappaleessa on esimerkein kuvattu valaisullisin keinoin luotua kontrastia näyttämökuvaan. Esimerkkikuvissa on kontrastia havainnollistettu valaisemalla kohde käyttäen yhtä valon ominaisuutta kerrallaan. Näissä kontrasti perustuu siis asioiden ja ominaisuuksien erilaisuuteen yksittäisessä näyttämökuvassa.

3.1.1. Vaaleuskontrasti

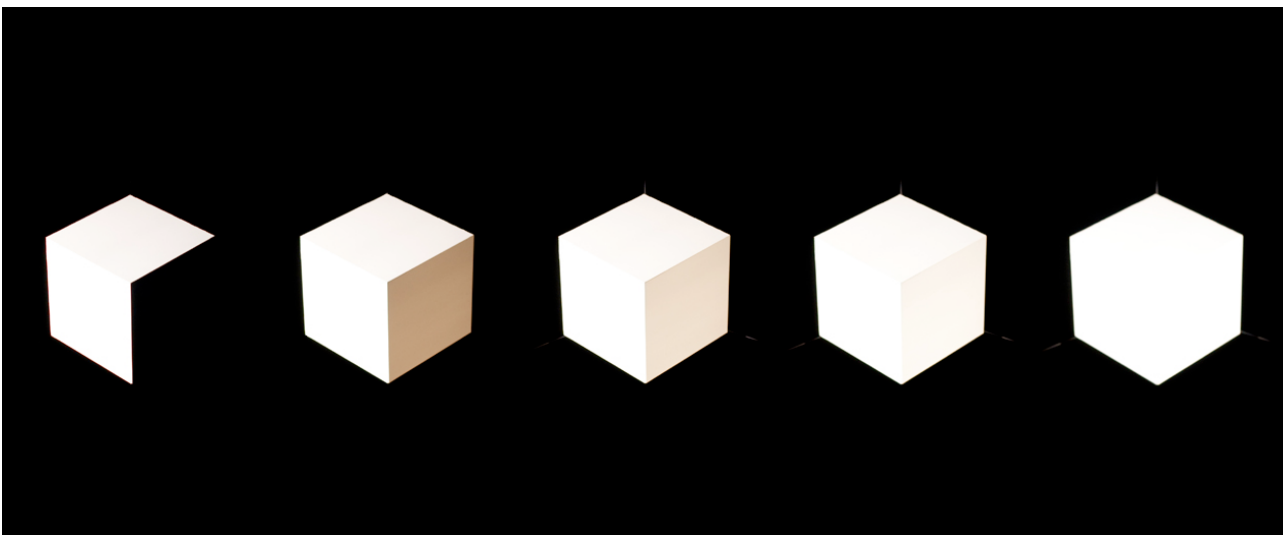
”Muodon, tilan ja liikkeen hahmottamisen kannalta aivoillemme tärkeintä on informaation tummuudesta ja vaaleudesta.”

(Arnkil, 2008)

Intensiteetin dynamiikka lienee yksinkertaisin tapa luoda kontrastia näyttämökuvaan. Ihmissilmä erottaa helposti eri kirkkaudet ja hakeutuu kirkkaimpaan pisteeseen kuvassa. Näin ollen voimme tehokkaasti ohjata katsojan huomiota näyttämöllä yksinkertaisesti valon intensiteetin avulla.

Ihmissilmä mukautuu myös helposti vallitsevan valon määrään ja sopeutuu hyvin pimeään tai hyvin kirkkaaseen tilanteeseen näyttämöllä. Tämä mahdollistaa kontrastin lisäämisen esimerkiksi kahden eri valotilanteen välillä jolloin siirrytään pimeästä kirkkaaseen tai päinvastoin. Tällöin silmä on totunut ensimmäisen valotilanteen intensiteettiin ja tulkitsee tätä ns. normaalitilana. Siirryttäessä suhteellisen nopeasti toiseen valotilanteeseen, joka eroaa intensiteetiltään edellisestä, silmä ei heti ehdi mukautua muuttuvaan valonmäärään vaan tulkitsee valotilanteiden vaihdoksen muutoksena ja kontrastina. Edellä Arnkiliä (2008) lainaten: ”Mikäli näkökentässä ei tapahdu tilallista tai ajallista muutosta, näköaistimus katoaa muutamassa sekunnissa!”

Seuraavassa on tutkittu vaaleuskontrastia valaisemalla kuutiota etuvasemmalta ja etuoikealta. Vasemmalta tulevan valon intensiteetti on koko ajan 100% ja kuvissa vasemmalta oikealle siirryttäessä kasvatetaan oikealta tulevan valon intensiteettiä 0%, 25%, 50%, 75% ja aina 100% asti. Kuvista voidaan huomata luonnollisesti suurimmat erot ensimmäisen ja viimeisen kuvan välillä. Molemmissa kuvissa kolmiulotteisuus on miltei kokonaan hävinnyt eikä kuvan objekti juuri muistuta kuutiota, kun taas parhaiten kolmiulotteisuus välittyy 2. tai 3. kuutioissa. Kontrasti vasemman ja oikean puolen välillä luonnollisesti kasvaa oikealta vasemmalle siirryttäessä jolloin oikealta puolelta tulevan valon määrä vähenee ja näin ollen intensiteetin eroavaisuus 100%:lla valaistun vasemman puolen kanssa lisääntyy.

Kuva 2. Vaaleuskontrasti kuutioissa

Edellä mainittua esimerkkiä voidaan soveltaa valaistaessa yhtä tai useampaa kohdetta ja samalla periaatteella toimii esimerkiksi kolmipistevalaisu jossa kohde valaistetaan yleensä edestä vasemmalta ja oikealta sekä takaa. Kolmipistevalaisuissa toinen edestä tulevista valonsuunnista on yleensä

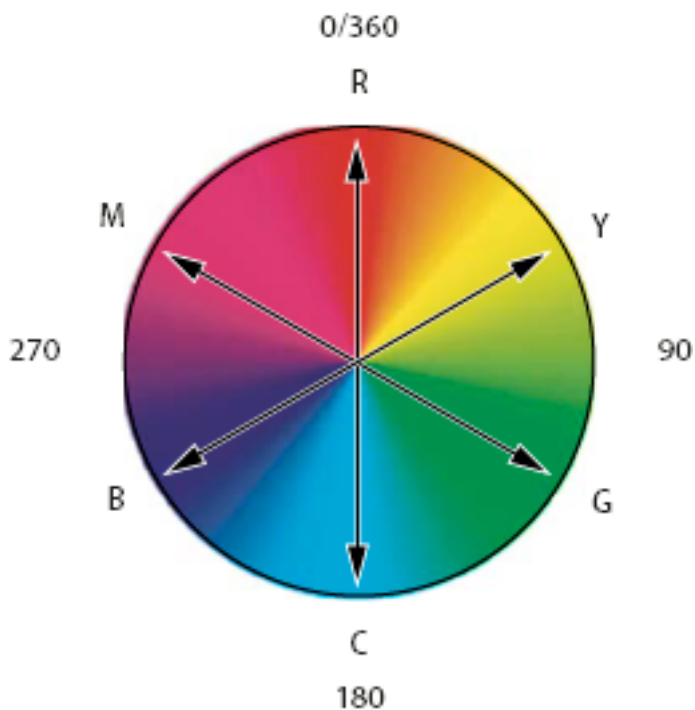
päävalo ja siten intensiteetiltään korkeampi kun taas toiselta puolelta tuleva valonsuunta tasoittaa kontrastia ollessaan intensiteetiltään himmeämpi. Valaistaessa esimerkiksi ihmisen kasvoja on kontrastin määrän säädeltävyys tässä esimerkissä juuri näiden kahden valonsuunnan intensiteettien keskinäinen suhde.

3.1.2 Värikontrasti

”Kuvassa tai esineessä värikontrasti voi syntyä joko toisiinsa välittömässä yhteydessä olevista tai etäämpänä sijaitsevista väripinnoista tai kuvan osista. Värit voivat olla hyvin monella tavalla rinnakkain: suurina tai pieninä alueina, yhtenäisinä tai epäyhtenäisinä pintoina, kuvioina tai tekstuureina, toisiinsa pehmeästi liukuen tai rajusti törmäten.”

(Arnkil, 2008)

Värien kontrastista puhuttaessa voidaan myös puhua sävykontrastista. Sävykontrasti on voimakkaimmillaan vastavärien eli komplementtivärien yhdistelmissä ja niiden rajapinnoissa. Väriympyrä havainnollistaa helposti vastavärien periaatteen ja niiden välisen kontrastin. Ympyrässä on myös jaettu värit kylmiin ja lämpimiin sävyihin. Vastakkaisilla puolilla ympyrää olevia värejä kutsutaan siis vastaväreiksi ja näiden keskinäinen suhde luo suurimman kontrastin ja samalla korostaa molempia värejä itsessään.

Kuva 3. Väriympyrä (R=Punainen, G=Vihreä, B=Sininen, C=Syaani, M=Magenta, Y=Yellow)

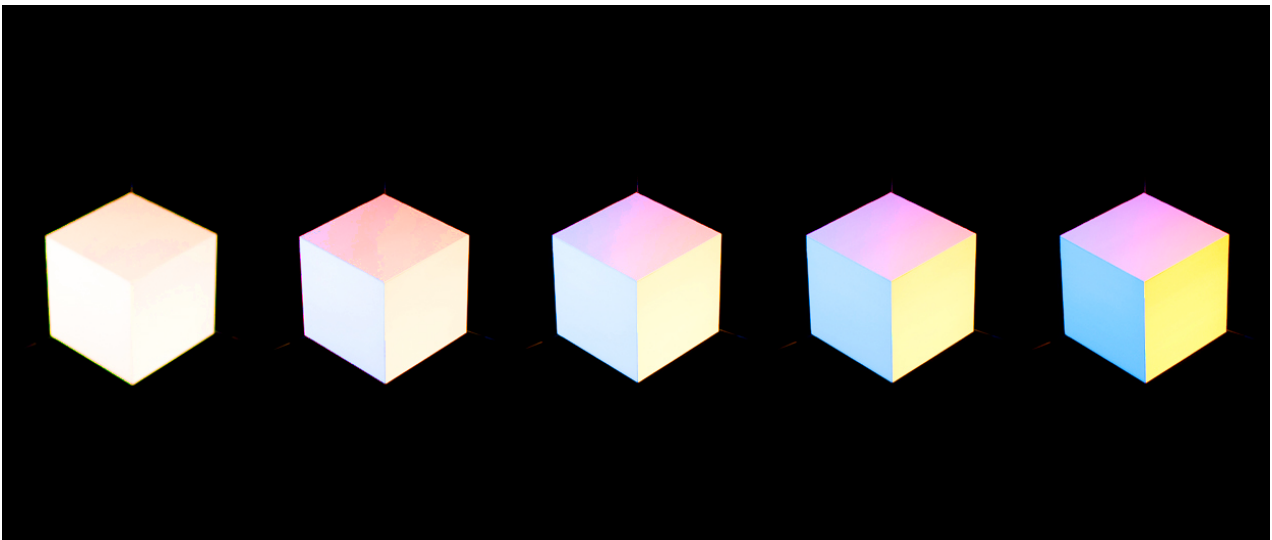
”Vastavärien yhdistelmä on hyvin helppo tunnistaa, vaikkei tuntisikaan komplementtivärien teoreettisia periaatteita. Aivoissamme on mekanismeja, jotka reagoivat erityisen voimakkaasti vastaväristen alueiden rajoihin ja vastavärimekanismit ovat muutenkin keskeisiä värinäöllemme.”
(Arnkil, 2008)

Yksinkertaisimmillaan värikontrastia voidaan ajatella mustan ja valkoisen kautta. Näyttämöllä tämä luonnollisesti tarkoittaa (valkoisen) valon ja varjon kontrastia jota edellä sivusin vaaleuskontrastin kautta. Mustan ja valkoisen kontrasti on myös tässä yhteydessä kenties voimakkain, koska mustan valon puuttumisen takia voimme korvata musta värin näyttämöllä vain varjostamalla kohdetta eli jättämällä sen valaisematta.

Pimeydestä ja valosta siirryttäessä ihmissilmän havaitsemiin sävyihin on helppo aloittaa valkoisesta valosta. Valkoinen valo sisältää kaikki näkyviä aallonpituuksia yhtä paljon. Luonnonvaloa voidaan pitää perinteisenä esimerkkinä valkoisesta valosta. Valkoisellakin valolla on kuitenkin aina sävy, ja näin on myös luonnonvalolla esimerkiksi tutkittaessa sitä eri vuorokaudenaikaan. Aamuisin valo on kellertävän lämpimänsävyistä, keskipäivällä kylmän sinistä ja illalla taas lämmintä, jopa oranssia. Tämä ilmiö johtuu maapallon ja valon fyysisistä ominaisuuksista, mutta tärkeintä on ymmärtää että valolla on aina sävy. Ja koska värit voidaan karkeasti jaotella kylmiin ja lämpimiin voidaan valon

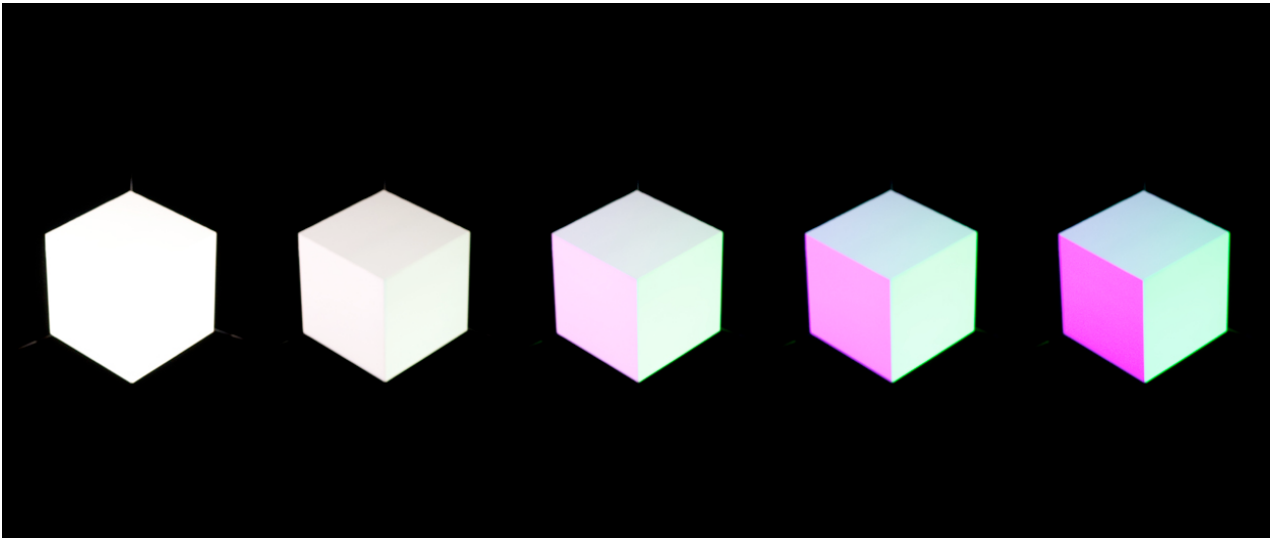
sävy määritellä helposti kylmäksi tai lämpimäksi. Jotkin värivaikutelmat ja niiden tulkinnat ovat kuitenkin konteksti- ja kulttuurisidonnaisia.

Seuraavassa esimerkissä on tutkittu valon sävyn kontrastia. Testiobjekti kuutio on valaistu kuten edellisessä vaaleuskontrastia käsittelevässä esimerkissä edestä, vasemmalta ja oikealta käyttäen vastasävyjä. Vasemmalta tulevan valon sävy on kylmä ja oikealta tulevan lämmin. Valonsuuntien sävyjä on lisätty suhteessa tasaisesti kuvissa vasemmalta oikealle. Suurin kontrasti voidaan havaita viimeisessä kuvassa jolloin valonsuuntien sävyt ovat voimakkaimmillaan. Kuution päällysosaan osuu molempien valonsuuntien sävyt ja additiivisen yhdistymisen johdosta se värjäytyy magentaksi.

Kuva 4. Värikontrasti, kylmä ja lämmin

Seuraavassa sama esimerkki käyttäen vastavärejä magenta ja vihreä. Kuution päällysosa värjäytyy kahden värin summasta sinertäväksi.

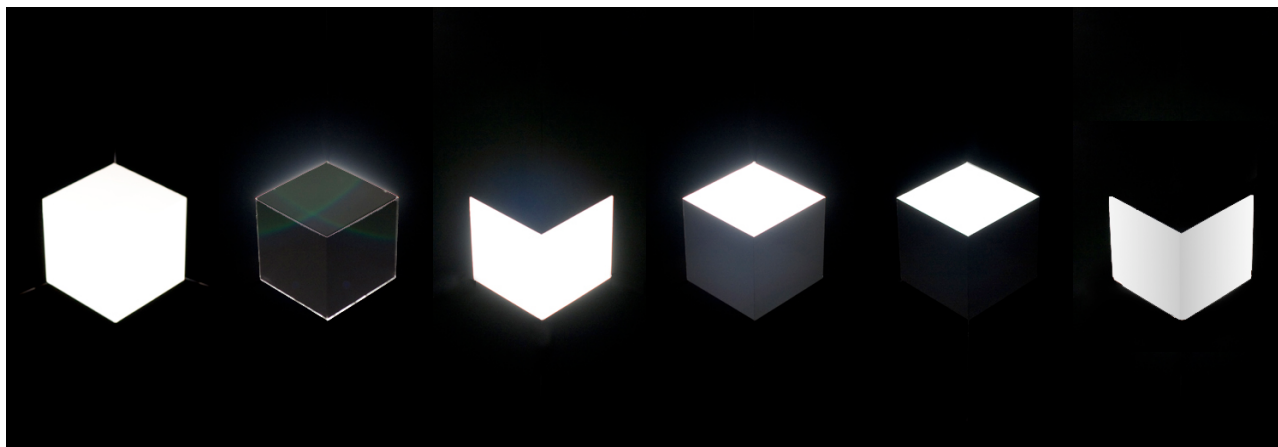
Kuva 5. Värikontrasti, magenta ja vihreä

3.1.3 Suunnan kontrasti

Valon suunnalla on suuri merkitys kohteen valaisussa ja siinä miten se havaitaan. Valon suunnalla voidaan vaikuttaa kohteen kaksi- tai kolmiulotteisuuteen, muotoon, plastisuuteen, syvyysvaikutelmaan sekä luonteeseen ja tunnelmaan. Jokaisella yksittäisellä valonsuunnalla on oma vaikutuksena kohteeseen ja ympäristöön, usein näyttämöllä kohteet kuitenkin valaistaan useammasta suunnasta koska vain yhden suunnan valitseminen ei välttämättä tuo esille valotilanteelle vaadittuja ominaisuuksia. Näyttämöllä voidaan paitsi luoda kontrastia käyttämällä eri valonsuuntia peräkkäisissä valotilanteissa, myös luoda erilaisia tunnelmia ja vastakkainasetteluita yksittäisen valotilanteen sisälle. Suuntien valinnassa on hyvä miettiä miltä tilanteen tulisi näyttää ja mitä tunteita sen pitäisi herättää katsojassa.

Seuraavassa esimerkissä on valaistu kohde eri suunnista, havainnollistaen näin suunnan vaikutuksesta kohteen olemukseen. Kuutio on valaistu kuudesta eri suunnasta järjestyksessä vasemmalta oikealle: 1) etusivuilta, 2) takaa alhaalta, 3) edestä alhaalta, 4) päältä takaa, 5) päältä edestä ja 6) sivuilta. Ensimmäisessä kuvassa kuutio on valaistu tasaisesti edestä ja näin ollen kohteen kolmiulotteisuus ei välity katsojalle oikein. Toisessa kuvassa kuutio on valaistu takaa alhaalta jolloin kuutio välittyy silhuettimaisesti varjona. Kolmannessa kuvassa kuutio on valaistu edestä alhaalta jolloin päällysosa jää pimentoon ja kuutiosta välittyy vain sivut. Neljännessä kuvassa valo tulee takaa ylhäältä osuen kuution päällyksosaan ja heijastuen lattiasta vielä kuution sivuihin. Viidennessä kuvassa kuutio on valaistu edestä ylhäältä, päällysosa on valaistu mutta sivut

jäävät tummemmiksi kuin edellisessä valonsuunnassa. Viimeisessä kuvassa valo tulee sivusta jolloin kuution sivuihin muodostuu gradientti eli liukuma.

Kuva 6. Valonsuuntien kontrasti

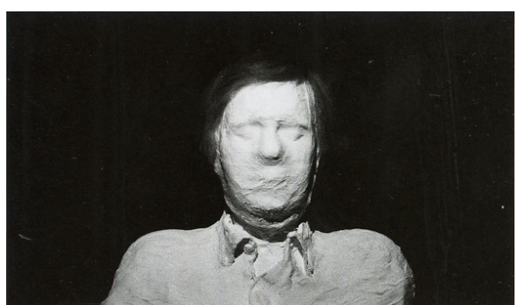
Seuraava esimerkki on havainnollistettu ihmiskasvoja muistuttavan nuken avulla joka on valaistu käyttäen eri valonsuuntia. Koska ihmiskasvot ovat huomattavasti luonnollisempi esimerkki, välittyy tunnelman muutos eri valonsuunnissa helpommin.

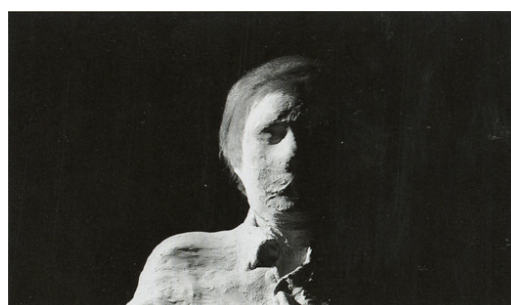
Kuva 7. Etuvalo suoraan edestä

Kuva 8. Etuvalo alhaalta

Kuva 9. Etuvalo ylhäältä

Kuva 10. Sivuvale suoraan sivusta

Kuva 11. Sivuv valo ylhäältä

Kuva 12. Takavalo suoraan

Kuva 13. Takavalo ylhäältä

Kuva 14. Ylävalo

Kuva 7. Kohde on valaistu suoraan edestä jolloin valo muotoilee kasvot huonosti, tekee kuvasta litteän ja antaa tylsän vaikutelman. Tämä valonsuunta on tunnelmaltaan köyhä ja käyttöä tulisi välttää ellei edellä mainittujen ominaisuuksien välittäminen katsojalle ole tarkoituksenmukaista. Tämä valonsuunta luo vähiten kontrastia kohteen ja tilan välille.

Kuva 8. Kohde on valaistu etuvalolla alhaalta. Muotoilee kasvoja hieman paremmin kuin edellinen suunta, mutta antaa samalla hieman pelottavan vaikutelman ja varjostaa mm. nenänvartta. Tehokas valonsuunta kun halutaan lisätä dramaattisuutta ja jännitystä. Ei kovin esteettinen valonsuunta.

Kuva 9. Etuvaloa ylhäältä 45 asteen kulmassa pidetään optimaalisena kulmana kohteen muotoiluun. Ideaalitalanne on vielä 45 asteen kulmassa sivusta kohteen ja katsojan suhteen. Valaisee kohteen luonnollisesti, mutta samalla ehkä tylsästi jättämättä suurempia varjoalueita ja kontrastia.

Kuva 10. Sivuv valo muotoilee erinomaisesti ja tuo liikkeen hyvin esille. Luo myös tilantuntua. Tämä valonsuunta luo kontrastia tehokkaammin jättäen toisen puolen kohteesta kokonaan varjoon.

Kuva 11. Sivuv valo ylhäältä luo aavistuksen vähemmän dramaattisen tunnelman kuin suora sivuv valo. Edellisen suunnan tavoin muotoilee kohteen ja tilan hyvin.

Kuva 12. Suora takavallo irrottaa kohteen taustasta ja piirtää ääri viivat hyvin. Kasvojen jäädessä pimentoon tämä valonsuunta on erittäin tehokas kontrastin ja syvyysvaikutelman luomisessa. Ylivoimaisesti dramaattisin valonsuunta.

Kuva 13. Takavallo ylhäältä antaa kohteesta katsojalle hieman enemmän ja valaisee päälakea, poskia ja olkapäitä enemmän kuin suora takavallo. Vähemmän kontrastia, dramatiikkaa ja salaperäisyyttä kuin edellisessä valonsuunnassa.

Kuva 14. Ylävalossa samoja ominaisuuksia kuin etu- ja sivuvalossa piirtäen kohteen ääri viivat hyvin ja valaisee osan kasvoista. Erikoinen valonsuunta jota tulisi käyttää perustellusti.

Kuten edellisistä esimerkeistä voimme huomata on valonsuuntien valinnoilla yhtä suuri merkitys kuin intensiteetillä. Liian monen valonsuunnan käyttö yhdessä näyttämökuvassa kuitenkin karsii kontrastia ja latistaa tunnelmaa.

3.1.4 Muodon ja laadun kontrasti

Muita kontrastiin vaikuttavia tekijöitä valon ominaisuuksissa ovat mm. valon muoto ja laatu. Valoa voidaan muotoilla monin tavoin mm. valon heittimien veitsillä, eli valonheittimen mekaanisilla rajaimilla millä voidaan säädellä kiilan muotoa tai goboilla eli kuvioituilla metalli- tai lasisuodattimilla joiden läpi valo kulkee heijastaen kuvion näyttämölle. Valon pehmeyttä ja kovuutta voidaan säätää fokuoimalla sitä tai erityisillä pehennyskalvoilla. Valo voi olla suoraa tai sitä voidaan heijastaa esimerkiksi peileillä tai erilaisilla pinnoilla ja muuttaa siten valon laatua ja muotoa. Muita valon laatuun vaikuttavia tekijöitä ovat mm. valonlähde ja sen värin toistokyky sekä valonlähteen koko. Käyttämällä hyväksi näitä ominaisuuksia voidaan luoda kontrastia vaikkapa käyttämällä tilan valaisussa pehmeää valoa ja valaista kohde kovalla fokusoidulla valolla.

3.2 Kontrastin haasteita

Aina ei suunnittelusta tai valmistautumisesta huolimatta ole mahdollista toteuttaa teoksen valaisullista dramaturgiaa ennalta ajateltujen suunnitelmien pohjalta vaan joudutaan tekemään kompromisseja valaisun kustannuksella. Usein muuttuvat näyttämöolosuhteet kiertuetyöskentelyssä vaikeuttavat samanlaisen lavastuksen ja/tai valaistuksen toteuttamista. Suunnittelun kokonaisuuden saavuttamiseen voivat vaikuttaa myös muut muuttuvat tekniset tekijät, kuten esimerkiksi vaihtuvat valonheittimet tai muut tekniset resurssit tai niiden vähyys. Myös teoksen sisältö voi vaikeuttaa kontrastin luomista. Esimerkiksi monotoninen tai yksiulotteinen draaman kaari saattaa hankaloittaa valaisullisen kontrastin motivointia.

Olipa valaisullisen dramaturgian muutoksen tai vaihtumisen syynä sisällölliset tai tekniset tekijät on teoksen valosuunnittelun mukautumisessa ja muuntautumisessa loppujen lopuksi kyse kontrastista ja vaihtuvuudesta. Siinä kontrastisuhde on alkuperäisen suunnitellun ja sovelletun uuden toteutuksen välillä.

4. Kontrasti ja tekniikka

”Art depends on technique. One reason Wilson is a great director is because he is a great technician.”

(Holmberg, 1996)

Edellä käsiteltiin valon eri ominaisuuksia ja niiden käyttöä erilaisten kontrastivaikutelmien luomisessa sekä kontrastia yhden näyttämökuvan sisällä ja kahden perättäisen välillä.

Koska valaistus nykypäivänä on pitkälti teknistynyt ala, ei voida unohtaa tekniikan merkitystä valaistussuunnittelussa tai valon dramaturgiassa. Tekniikkaa ei myöskään pitäisi mieltää ajattelun tai pohdinnan haastajana vaan mieluummin tukijana ja helpottajana – onhan nykyisin moni ennen vaikeasti toteutettava ratkaisu suuresti helpompi saavuttaa pelkästään tekniikan vuoksi.

Tekniset innovaatiot ovat myös mahdollistaneet mm. projisoinnin tuomisen myös pienemmän kokoluokan valosuunnittelun pariin. Tällä hetkellä esimerkiksi projisointiratkaisut ovat tekniikan kehityksen myötä helpottuneet suuresti ja vaikka kuva ja valo sinänsä ovat eri elementtejä, mielletään ne molemmat useimmiten valosuunnittelijan vastuualueeseen. Projisoinnin tuominen mukaan valaistussuunnitteluun lisää toki osaltaan kontrastin toteuttamisen mahdollisuuksia, koska käytössä yksi uusi elementti ja tapa viestittää ja tukea teoksen sanomaa katsojalle.

Uuden elementin mukana seuraa myös vastuu entistä enemmän suunnitellusta ja motivoitusta kokonaisuudesta. Vaikka elementtejä ja teknisiä apuvälineitä olisi käytössä enemmän, on toteutuksen oltava tasapainossa riippumatta eri toteutusmahdollisuuksista. Kuten aiemmin todettiin, tekniikan määrä tai sen monimuotoisuus ei saa olla pohdinnan ja henkisen suunnittelun haastaja. Ei pitäisi myöskään tehdä ratkaisuja vain koska se olisi teknisesti mahdollista, vaan pyrkiä perustelemaan itselleen valaisun motiivit ja syyt ja käyttää tekniikkaa koska valon dramaturgia näin vaatii. Hyvän suunnittelutaidon lisäksi on myös hyvä tietää miten asiat käytännössä toimivat. Kun valaistussuunnitelman pohjalta aletaan toteuttaa suunniteltua kokonaisuutta on sujuvuuden ja toimivuuden kannalta oleellista että suunnitelmaa laadittaessa on otettu huomioon käytännön vaatimukset ja mahdollisuudet.

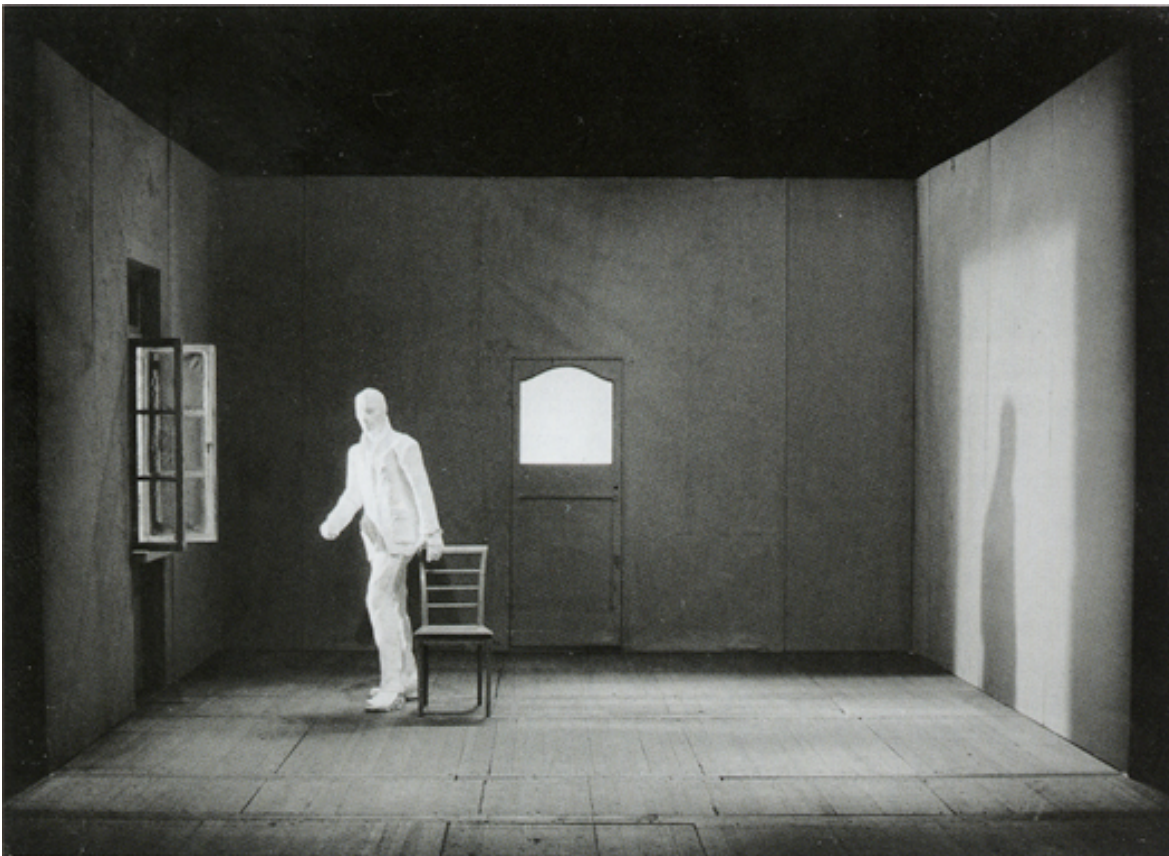
”Kuntulle valosuunnittelu on taidelaji, jossa teknistä osaamista ei voi liikaa korostaa. –Kritisoin jyrkästi sitä, kun näen ihmisiä tulevan ulos alan koulusta ja ollaa niin taiteilijaa että. Tätä duunia ei voi tehdä ilman että ymmärtää tekniset toimintaperiaatteet.”

(Saarela, 2009, haastattelussa Mikki Kunttu)

5 Valon ja tilan suhde

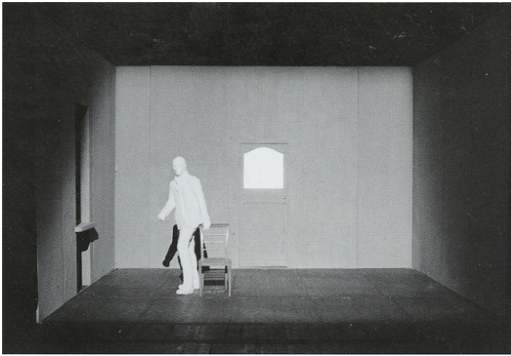
Edellä käsiteltiin ihmisen ympäristön hahmottamista valon ja varjon kautta. Ympäristön käsittämiseen ei siis ainoastaan tarvita valoa vaan myös varjoja. Mm. näiden kahden suhde on kontrastia ja luo sen tilan minkä näyttämöllä haluamme katsojalle välittää. Seuraavassa esimerkissä on käytetty tilaa, kohdetta sekä valon määrää ja suuntia tuomaan esille valon, varjon ja tilan suhdetta.

Pieneen tilaan saadaan suuren tilan tuntu, kun sen ääret (=seinät) ovat selkeästi näkyvillä eli valaistu. Tätä ei kuitenkaan pidä sekoittaa tehdasmaisen tasaiseen valaisuun, jossa kaiken tulee näkyä kirkkaan selkeästi. Vaikka tila olisikin valaistu kirkkaasti, voidaan eroavaisuuksia, kohdennuksia ja korostuksia luoda kohdevalaisulla tai vaikkapa intensiteetillä. Samoin suuren tilan kolkkoutta ja tai tyhjyyttä voidaan säädellä pitämällä valaistus vain oleellisissa kohdissa tilaa ja varjostamalla kaukana toisistaan olevia seiniä. Tällä tavoin voidaan myös havaitsijan katsetta ja huomiota kohdentaa haluttuihin paikkoihin.

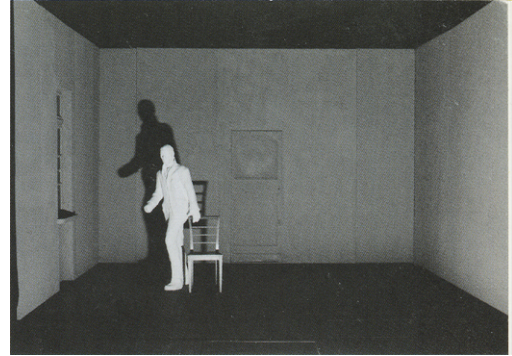

Kuva 15. Valon suunnat tilassa

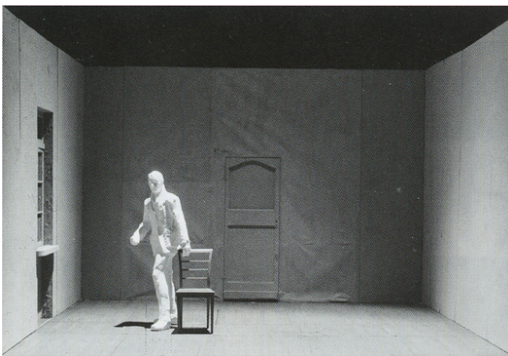
Edellisen sivun kuvan tila on valaistu käyttäen kaikkia perusvalonsuuntia, eli etu-, taka- ja sivuvaloa sekä lisäksi ala- ja ylävaloa. Kohde näkyy selvästi kokonaisuudessaan, samoin kuin tila ja siinä näkyvät yksityiskohdat. Vaikka tilassa on muotoa eli vaaleampia ja tummempia kohtia ja valon intensiteetti vaihtelee ja on hyvin tasapainossa, voidaan kuvaan saada lisää kontrastia käyttämällä valonsuuntia maltillisemmin. Seuraavassa on sama tila kontrastikkaampana käyttäen eri valonsuuntia yksittäin.

Kuva 16. Etuvalo ylhäältä

Kuva 17. Etuvalo alhaalta

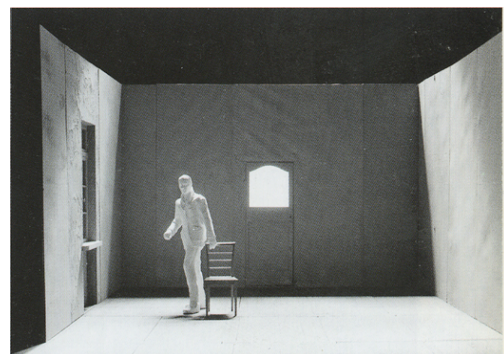
Kuva 18. Ylävalo yhdellä valaisimella

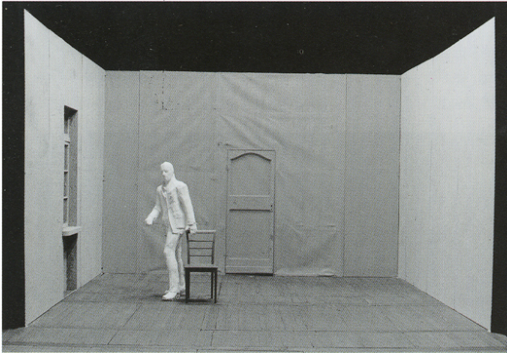
Kuva 19. Ylävalo hieman edestä usealla valaisimella

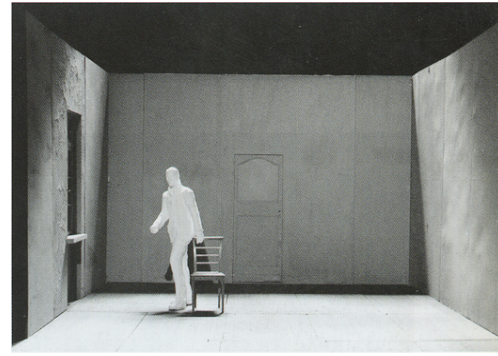
Kuva 20. Takavallo ylhäältä yhdellä valaisimella

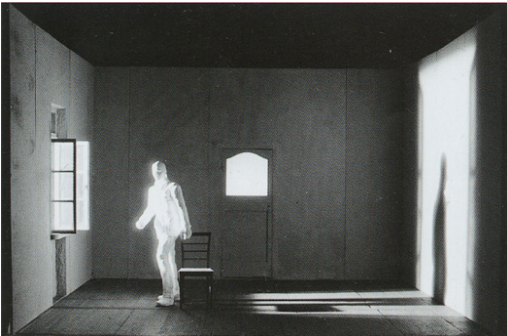
Kuva 21. Takavallo ylhäältä usealla valaisimella

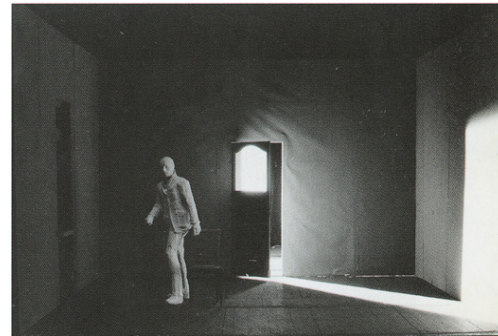
Kuva 22. Ylävalo suoraan usealla valaisimella

Kuva 23. Etuvalo ylhäältä ja takavalon ylhäältä usealla valaisimella (Kuvat 1&6)

Kuva 24. Sivuv valo suoraan (ikkunasta) ja takavalon suoraan (ovesta)

Kuva 25. Takavalon sivulta (ovesta)

Lähes kaikissa edellä mainituissa kuvissa kontrastin määrä nousee huomattavasti käytettäessä vain yhtä tai kahta valon suuntaa useamman sijasta. Tämä johtuu yksinkertaisesti siitä, että vaikka yhden valonsuunnan valaisema alue olisi vain pieni osa näyttämöä, on monia valonsuuntia käytettäessä vaikea hallita suunnan kontrastia ja varjostaa näyttämönosia puuttumatta intensiteettiin eli vaaleuskontrastiin. Kuvissa 22. ja 23. kontrastin vähyys johtuu valittujen valonsuuntien luonteesta suhteessa näyttämökuvaan, ja valaisimien määrästä. Kuvassa 22. on käytetty ylävaloa ja tämänkaltaisessa tilassa ei ole mitään valoa varjostavaa elementtiä joten näyttämökuva on lähes kokonaan valaistu. Kuvassa 23. on käytetty kahta valonsuuntaa sekä useita valaisimia, lisäksi valon tullessa ylhäältä ei varjoja juuri muodostu. Ratkaisuna tässä voisi olla valon rajaaminen tilassa joko käyttämällä erilaisia valaisimia tai vähentämällä valaisimien määrää.

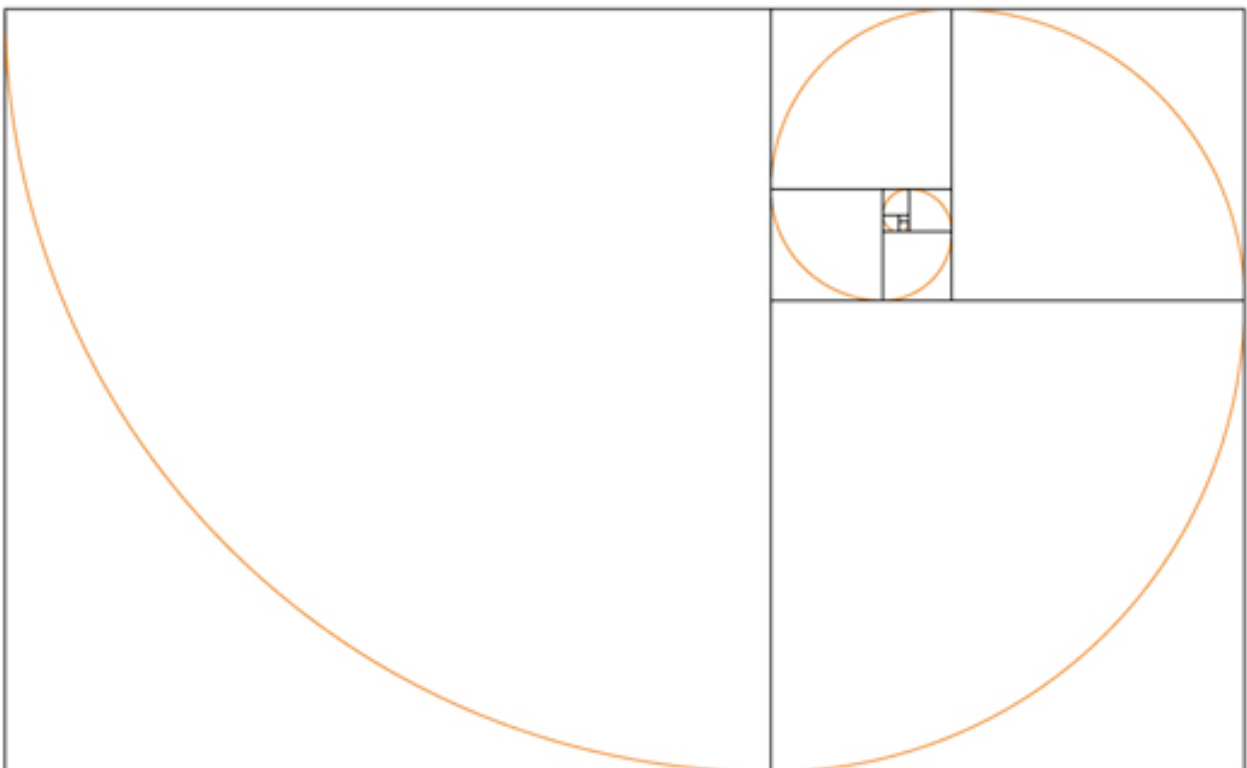
Tärkeintä on lähteä liikkeelle pienestä ja kasvattaa valonsuuntien määrää, intensiteettiä ja valaistavan osan kokoa pikkuhiljaa ja teoksen vaatimusten mukaisesti. Näin pysyy myös kokonaisuuden hallitseminen helpompana ja näyttämökuva pysyy mielenkiintoisena ja kontrastikkaana.

5.1 Sommittelu

”Merkittäviä tai merkittävimpiä suhteita kuviossa sanotaan kuvion kompositioksi, sen rakenteeksi tai jopa muodoksi.”

(Dickie, 1990)

Kompositio eli sommittelu on oleellinen osa kuvan tai kuvion rytmiä ja sisällön jäsenystä siten että osat muodostavat yhtenäisen ja tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Kompositio hallinnoi kuvaa samoin kuin valon dramaturgia hallitsee valaisun sisältöä. Kompositiolla voidaan myös hallita ja ohjata katsojaa ja hänen tulkintaansa kuvasta. Tunnetuin esimerkki klassisesta sommittelusta lienee ”Kultainen leikkaus”, mikä tarkoittaa esimerkiksi kuvan jakamista tietyin ehdoin, tehden siitä näin kiinnostavamman. Yleisesti teosta tai kuvaa pidetään esteettisesti miellyttävänä kun sen osat luovat tasapainoisen vaikutelman.

Kuva 26. Suorakulmion jakaminen kultaisen leikkauksen suhteen

5.2 Näyttämökuvan sommittelu

Näyttämökuvan kompositio eli valosuunnittelijan luoma huolellinen kokonaiskuva, jossa valo, varjot ja värit ovat harkitussa tasapainossa. Sommittelemalla valaisua voidaan kuvan tavoin ohjata katsojan huomiota ja saada tämä keskittymään oleellisiin osiin kuvassa. Sommittelua apuna käyttäen voidaan myös painottaa, korostaa tai luoda vaikkapa kontrastia. Edellä mainittuja teknisiä seikkoja silmälläpitäen voidaan sommittelua toteuttaa monella tavalla ja yhdistellä erilaisia visuaalisia mahdollisuuksia kuten esimerkiksi erilaisten elementtien ja valonlähteiden sekä niiden eri ominaisuuksien käyttö. On myös huomioitava näyttämötilan muoto ja syvyys ja miten niiden ominaisuuksia käyttämällä voidaan luoda erilaisia kontrastivaikutelmia vaikkapa hyödyntämällä kohteen etäisyyttä katsojaan.

6 Loppusanat

Tämän opinnäytteen tarkoituksena oli herättää ajatuksia valon dramaturgiasta ja kontrastista sen apuvälineenä sekä korostaa kontrastin merkitystä valosuunnittelussa. Kontrasti on monitasoinen käsite ja sen saavuttamiseksi on monia keinoja, mutta aina kontrastin toteutuminen valon dramaturgiassa ei ole itsestäänselvyys. Kontrastia kannattaa käyttää ohjenuorana valaisun dramaturgia suunnitellessa, näin kokonaisuudesta ei tule liian monotoninen eikä yksiulotteinen ja sisältää muutosta ja vastakkainasettelua. Mielestäni kontrastikkaan lopputuloksen saavuttaminen on missä tahansa taiteenlajissa tavoittelemisen arvoinen asia koska se lisää teokseen monipuolisuutta ja mielenkiintoa.

8 Lähteet

Kirjallisuus

- Arnkil, Harald. 2008. *Värit havaintojen maailmassa*
- Dickie, George. 1990. *Estetiikka*
- Holmberg, Arthur. 1996. *The theatre of Robert Wilson*
- Keller, Max. 1999. *Lightfantastic*

Lehdet

- Saarela, Tommi. Riffi. 06/2009, sivut 8-13

Internet

- Hakola, Eva-Maria. 2002. Taideteollinen korkeakoulu – Johdatus kuvalliseen viestintään (http://www.uiah.fi/virtu/materiaalit/kuvaviestinta/10_valo.html). Latauspvm: 7.12.2009

- Liikekieli.com. 2005. Valosuunnittelija esittelyssä: Sanna Brauer (<http://www.liikekieli.com/taiteentoimijat/191-valosuunnittelija-esittelyssanna-brauer.html>). Latauspvm. 7.12.2009

- Uimonen, Markku. 2000. Teatterikorkeakoulu – Virkaanastujaispuhe (<http://www2.teak.fi/i ihmiset/uimonen/virkapuhe.htm>). Latauspvm: 7.12.2009

Kuvat

- Kuva 1. Keller, Max. 1999. *Lightfantastic*. sivu 121
- Kuva 2. Hietajärvi, Olli. 2009
- Kuva 3. Adobe. 2009. http://help.adobe.com/fi_FI/Photoshop/10.0/images/wc_07.png
- Kuvat 4-6. Hietajärvi, Olli
- Kuvat 7-14. Keller, Max. 1999. *Lightfantastic*. sivu 171
- Kuvat 15-25. Keller, Max. 1999. *Lightfantastic*. sivut 174-175
- Kuva 26. Wikipedia. 2009. <http://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/4/44/Golden-Section.png>